

Jordbruksskötsel och levnadsförhållanden m.m.

förr och nu i Öjamåla by.

Av skifteshandlingar vid laga skiftet över byn Öjamåla 1842 - 43 kan man finna att den odlade jorden benämnd åker vid denna tid var något över 18 tunnland. Ängens areal var 62 tunnland och odlingsbar mark, kärr som passade för odling 19 tunnland. Den odlade åkern var fastmark jord, upphackad och uppbruten i smärre bitar ett 25-tal oregelbundna åkerlappar inklämda mellan och inuti ängsmarken. Någon odlad mosse fanns ej. Denna jord ägdes av 3 hemmansägare varav den ene ägde över hälften, och den minste hemmansdelen som ägdes av farfar tilldelades 5 tunnland åker 20 tunnland äng, 56 tunnland hagmark och 34 tunnland skogsmark.

Å denna sista hemmansdel hade farfar i medeltal årligen: 1 häst, 1 par oxar, 4 kor och 2 - 3 ungdjur, några får och 1 par svin. På grund av den odlade åkerns lilla areal måste ju gröda och foder hämtas utöver ängsslåttern även å hagmarken. I hagmarken hade man 1 svedjeland (bröne) varje år och å dessa svedjeland skördades potatis första året och råg ~~xxxxxxx~~ andra året och därefter bete till djuren. Den odlade åkern skördades i regel nästan uteslutande korn. Kreaturs uppfödning var huvudsaken i jordbruksskötseln. Varje höst slaktades tvänne svin och 1 nötkreatur (1 ko eller ungdjur) samtidigt och då bereddes en del till korv, det mesta saltades i stora träkar och fick räcka för hushållet till nästa höst. Korven saltades först men hängdes därefter upp och torkades och blev god och begärlig vid sådan behandling. Fårsteken ^{ta} sålles först och därefter torkades den och förtärdes i torkat tillstånd. Till avsalu såldes 1 par oxar ungefär vart tredje år. Under tiden växte ett par nya oxar till och ersatte de gamla. Husbhavsbränningen pågick och varje bonde hade sitt eget bränneri. För det försäls brännvinet fick man pengar och dranken och mäsken användes till se

åt djuren. Åkrarna voro små, steniga och grunt brukade varför grödan var i stort behöande av regn och vacker väderlek. Vid sträng torka blev det dålig skörd å såväl ängsslåttern som svedjeländ och vid ihållande torka blev det ofta missväxt. Då det däremot vid god nederbörd blev rikligt med skörd. Av denna orsak fick bonden och hans folk lära sig spara. Hade man förstört allt i den goda tiden så blev det svårt när missväxtåret kom.

Av kornet bereddes malt för brännvinsbränningen. Potatisen fick man från svedjeländ och den användes till brännvinstillverkning. Till brännvinstillverkning användes även suräppel. I slåttervängarna växte mycket vildäppel och dessa skyddade man så de blevo stora och bar rikligt med äppel och det blev rikligt utbyte av dem vid brännvinstillverkningen. Jag har sett ett gammalt papper där förlikning ingåtts mellan tvenne hemmansägare i byn i en tvist som rörde sig om att den ene av dem tagit suräppel från träd som hörde den andre till. Han tyckte att det som växte på träden hörde vem som helst till. Men att saken tagits allvarligt vittnar papperet om för i annat fall hade det blivit dragit för tinget.

När jag var ung så fanns mycket kvar av gamla stora vildäppelträd. Det var de som var så stora så att det kunde huggits 2 km. ved av var av dem. Av förädlade fruktträd fanns ej mycket vid gårdarna, men vilda päronträd planterades i närheten av husen. Av dem kunde finnas de som bar goda päron och de klyvdes i bitar och torkades i bakugnen och användes till kushället som kokad fruktsoppa. Lingon plockades mycket och kokades till mos och förvarades i stora träkärl. Fick man tag i vackra björnbär så blandades dessa samman med Lingonmoset och de fick ersätta honung, då socker ej fanns. Förr att få honung till sötsaker hade man allmänt bin vars bostäder var halmkupor. När man ville teja deras honung så röskades bin ihjäl, detta skedde om hösten. *

Med nyodling ^{med} i regel i våra dagar uppodling av ny mark till åker eller mossodling som skall användas till årligt bruk. På senare tid har ju tillkommit beredandet av betesvall för kulturbeten. De

gamles odlingar bestod mycket i att bereda slätterängar. Man rödjade marken, huggde bort träd och buskar, eldade upp ris och löv och gjorde rent så att höet kunde räfsas samman när det blev avslaget och torrt. Sådant arbete kallades rya, (Röja) och platsen fick även namnet därav t.ex. Ryavången och Ryana ett område där varje delägare hade sin hölada. I en sådan lada barö höet in medelst höbua gjord av bastarep och tvenne till bägar höjde långa träkäppar. I laden fick höet ligga tills man behövde det på vintern till djuren och då körde man hem det med en skrinda även i barmark. Vagnar och vagnar fanns ej tillräckligt i skogsbygden. Åkerbruksredskapen var ringa och primitiva. Jorden brukades av årder och träharv med tinnar av trä. Min far skaffade den första plogen till gården, den tillverkades vid en större smedja med xx vattenkraft, belägen i Loberget i Socknen. Till vältning av jorden användes en vält gjord av en rund trästock av ek. Till dragare användes mest oxar. Hästar fanns också, som voro mycket mindre än nuvarande raserna men de voro snabba och spänstiga och kraftiga i förhållande till storleken. Av gamla hästskor kan man se att de haft mycket små hovar. Hästarna användes mest för körseln med vagnar och vagnar hade nu börjat anläggas till de flesta gårdarna. Med tiden började man använda även vagnar för skogskörseln med oxarna. Dessa vagnar voro gjorda av trä med grova trähjul som ej voro järnbeslagna. Järnet till en sådan vagn var endast hjulaxlarna och sprintarna i dem för hjulens hållande å axel samt järnhylsor å skaklarna som voro direkt påträdde axeländarna. Min far använde sådana vagnar för oxarna till körslor i skogs- och hagmarken. Å vägarna började man nu använda vagnar med hjul som voro järnbeslagna på så sätt att korta järnskenor voro fästade med spikar å hjulen. Smeden vid smedjan fick själv smida och forma dessa järnskenor med hammare och slägga varför de voro korta bitar omkring 30 - 40 cm långa. Någon hjulbösså i hjulen fanns ej. Naven å hjulen voro långa och i vardera av ändarna var en järnhylsa inpressad som fick tjäntgöra som slit eller glidyta å järnaxeln. Till att smörja dessa axlar användes trätjära av den fetaste och bästa sorten. Även på

de hjul som användes på åkkärrorna och sen åkvagnarna voro långa nav med dylika hylsor, då gjutna hjulbössor ännu ej hade införts. Vid mitten av 1850-talet var en händelserik tid för småbönder, då upphörde husbehovsbränningen och endast de större gårdarna kunde hava brännerier som voro kontrollerade av staten. Vid sådana brännerier köptes även de potatis av andra ägare som odlade för avsalu. De närmaste brännerier som nu fanns häromkring var ett i västra Länns, 1 i Hofmansbygd, 1 i Tranemåla, 1 i Ysnamåla, 1 i norra Hoka och 2 i Gungvala m.fl. Efter husbehovsbränningens upphörande började även svedjelanden avtaga och istället började man odla mossar och kärr. De första mossodlingarna börjades som svedjeland. Man röjde och brände sådana mosskanter och mossar som ej voro vattensjuka och där kunde man hacka och bränna på nytt varje år och hava gröda. Men efterhand kom man underfund med att utdika och torrlägga kärr och mossar och fortsätta med gröda å dem, till att börja med mer primitivt med grunda diken men med kort avstånd mellan dem. Efterhand ökades djupet å diken och avståndet mellan dem. Tidpunkten för mossodlingens början var efter 1800-talets början och fortsatte sedan efterhand mer och mer. Vid lantmätningen i Öjamåla 1842 - 43 var endast en liten mosse odlad och av en handling som upprättats 1835 mellan en ägare i Slänsmåla och samtliga ägare till Öjamåla vari ägaren begärde få sänka sjön Stengölen för att kunna odla en större mosse vid sjön. Denna anhållan bifalldes av Öjamåla bönder. Vid lantmätningen i Öjamåla upptogs kärret i Kohagen som odlingsbart. De sämre mossarna och kärren ansågs ej vara odlingsbara varför sådana fingo ringa värde i den gradering av jorden vid delningen.

Svårigheten vid odling av mossarna bestod mestadels av dikningen och vattensänknigen. Utfallet för vattnet från mossen måste grävas i stenig mark och den sten som måste sprängas fick detta göras med krut som är tidsödande och besvärligt och ej heller kraftigt. Stenverktygen voro primitiva, stenborren bestod av runda järntenar eller stänger som voro stålale i vardera ändan. Detta fick smeden göra vid smedjan när

de skulle vässas. Min far hade sådana stenborr och jag minns mycket väl när de användes. Även sådana stänger som användes till att bryta upp sten med vora av järn. Jag minns mycket väl när de sista stålspetten och stenborren av stål köptes. Och efter dynamitens tillhållande blev det bättre fart med såväl dikning som stenröjning å åkrarna.

Efter hand förstod man att det var skadligt att elda mossarna för varje gröda och detta upphörde. Konstgödsel var ännu inte kommen i marknaden ej heller kalken, istället användes den aska man kunde anskaffa och då endast de bästa och kväverikaste mossarna odlades fick man gröda i alla fall. Mossarna voro ej så känsliga för torkan som åkrarna. Så snart lantmätningen genomförts och ägarna fick sina beståndsområden och gränser blev det en intensiv nydaningstid. Nya hus såväl inhus som ladugårdar uppfördes. Den som fick sitt jordområde i ett nytt skifte som ej gränsade till den gamla boplatsen måste ju flytta och uppförde så i regel helt nytt boningshus och även ladugårdar. Även den som ej var tvungen flytta sina hus ombyggde nu sin gård och planerade den i passande läge till det nya skiftet. Boningshuset var förut den gamla Blekingska Ryggåsstugan med stort murverk inne i stugan samt ett loft å vardera ändarna. Nu uppfördes en helt ny typ. Boningshuset byggdes i 2 våningar med murverket förlagt i köket som placerades i mitten av byggnaden. Dagligstugan uppvärmdes av den nu införda järnugnen av 5 st gjutna järnhällar som tillverkades vid järnbruk i Småland t.ex. Älshult, Husaby m.fl. Från denna tid härstammar den Blekingska tvåvåningshuset som är så vanligt vid de flesta bondgårdar. Detta var ju en stor förändring, men virket fanns ju å de flesta gårdarna och arbetslön var billig. För att jämföra kostnaden då och nu vill jag härmed anteckna vad flyttningskostnaden för Farfars husbyggnader värderades till vid lantmätningen.

Inhus. Östra loftet av furutimmer på ekefot, 8 aln långt, 11 aln brett, 6 aln högt, täckt med näver och torv, inrett till boningsrum med spis.

Stugan av furutimmer 15 1/4 aln lång, 11 aln bred, 2 1/4 aln hög med en större spisinmurning.

Västra Loftet av furutimmer på furufot 12 aln långt, 11 aln brett 5 1/2 aln högt, täckt med näver och torv, husen gamla.

Värderades i flyttning till 66 Riksdaler 32 skilling

En källare. 12 aln lång, 11 aln bred, 2 1/4 aln hög, täckt med näver och torv 25 Riksdaler

En uthuslänga av furuskiften i stolpar, 16 1/4 aln långt, 11 1/4 aln bred, 5 1/2 aln hög, inredd till loge och tvenne lador i sammanhang härmed av furutimmer, ett fähus 11 3/4 aln långt, 11 1/4 aln brett, 5 1/2 aln högt, täckt med halm i gott stånd 20 Riksdaler

En uthuslänga av skiften i stolpar, täckt med bräder inrett till svinhus och vagnport, 12 aln långt, 9 3/4 aln brett, 5 aln högt, i förfallet skick 5 Riksdaler

Bränneriet av skifte i stolpar på ekefot 10 1/4 aln långt, 9 aln brett, och 4 aln högt, täckt med bräder, i gott stånd.

16 Riksdaler 32 skilling

Summa tillsammans 133 Riksdaler 16 skilling

Från Staten erhöles bidrag härtill med 66 Riksdaler 32 skilling resten fördelades lika på lotterna efter hemmansdelstalet. Efter lantmätningen börjades en helt ny omdaning av arbetet och förhållandena till varandra inom byn. Då man förut varit i beroende av varandra såväl i göromål som i ägandet av de olika tillgångarna. I stället för att som förut vid gemensamhetsarbetet skulle göna dagsverke till antal efter hemmansdelens storlek och därefter vid skördad gröda å svedjelandet byta det skördade fick nu var och en arbeta och skörda å sitt område efter behag. När ägorna voro inhägnade fick var och en släppa sina djur efter behag. Förut fick man släppa det antal man var berättigad till å den bestämda dagen. Åkrarna hade man visserligen

sämjedelat förut och även ängsslåttern och en del av skogen men mycket var gemensamt. Sålunda var betet i såväl kohagen som oxhagen och höstbetet i vångarna gemensamt. Svedjelanden i de odelade markerna brukades gemensamt. Vad som inte kunde delas vid lantmätningen fick föräfarande brukas gemensamt, t.ex. sägen vid Lörrumsån. Kvarnen vid Öjasjöbäcken och fisket i Öjasjön. Till sådana platsar utlades allmänningsjord med väg till området. Alla å kartan utlagda vägar var allmänningsjord. Gärdesgårdarna i rågångarna utmättes av lantmätaren var och en fick sin del, likaså underhållet av utfartsvägen till kyrkan och staden till Knaggalids rågång fördelades av lantmätaren, var och en fick sitt brostycke .

Efter lantmätningen upplöstes Bysamhället och varje ägare blev ett samhälle för sig själv. Förut tog man hänsyn till varandra, rättade sig i varjehanda sätt efter varandra. När man byggde så ville man inte vara sämre än den andre, hellre ville man överträffa varandra, åtminstone de som ansåg sig hava råd och tillgångar till det. Då de små åkertegarna förut voro hopgyttrade den ene ägde en liten åker än här än där, kunde man ju inte sammanslå flera till en då man inte ägde dem. Men efter delningen fick man inägor och åkrar tillsammans i sitt skifte och nu kunde man därför bryta ny åker och sammanfoga små åkrar till större och stengärdesgårdar började nu läggas dels i rågångar och dels till fred för inägorna. Stenen bröts upp med hävstångstänger, man tog dem man orkade med, de stora fick ligga kvar i åkern. Till allt detta nyafordrades mycket arbete och sparande. Man behövde mera arbetsfolk och därför upplånade man jord till den som ville stanna å platsen och till dem som gifte sig och bildade egen familj. Sådana personer fick namnet torpare. Dessa erhöll ett jordområde att bygga hus på och sen fick de själva odla upp området och bruka det mot en årlig avgift in natura, i regel vissa årliga dagsverken såväl manliga som kvinnliga. Även andra tjänster förband man sig till t.ex.

att uppsätta vissa famnar gärdesgårar årligen, spinna vissa marker eller pund linnegarn eller ullgarn. Vid de smärre gårdarna voro i regel torpen mindre och skylderna också mindre. Vid de större gårdarna voro torpen i regel större och avgiften därefter. Var topet så stort att torparen kunde hava 1 eller 2 kor så fick han bete till dem å bondens marker. Bränsle till husbehov ingick för det mesta också till torparens rättigheter. Men till sådant fick han plocka avfallsvirke i skogen. Torparen skulle ha fri kost under de dagar han arbetade sina utfästa dagsverken. Ett sådant torpkontrakt gällde 49 år men när tiden gått föll jorden till gården utan ersättning. Penningshushållningen var ännu inte införd i någon vidare utsträckning. Det mesta handeln var byteshandel och in natura. Som exempel kan nämnas att då staten bestämde flyttningshjälpen i kontanta pengar. Så bestämde bönderna odlingshjälp till den som fick för lite odlat i vissa mått säd, vissa lispund hö och halm. Skogsersättning värderades och ersattes med vissa lass virke eller skog. Stycketalet var här utfäst med lass, hur stort eller litet sades ej. Under denna nydaningsperiod ökades folkmängden i byn fort, den fördubblades på 40 år. Vid tiden för lantmätningen var det omkring 60 personer i byn men enligt 1870 års församlingsbok fanns det 120 personer mantalskrivna i Öjamåla. Efter denna tid har folkmängden stadigt minskats. Karlshamn - Vislanda järnväg invigdes 1874 och nu var det järnvägsarbetet som tog arbetsfolket. Samtidigt började folk resa till Amerika vilket ökade i hastigt tempo som exempel kan jag nämna att minst hälften av mina skolkamrater i skolan reste till Amerika. Vid lantmätningen år 42 - 43 var det 3 st. jordägande bönder i byn i dag är det 6 bönder, men i dag är det endast 35 eller 36 mantalskrivna personer i byn. Torparna med familjer äro borta, de äldre hava hamnat i kyrkogården, de yngre i Amerika eller vid industrisamhällena. Torpställen äro öde och husen nedrivna, endast stenrösen finns kvar. Under naturhushållningens tid var mångsyssleriets tidevarv. Varje bonde var sin egen leverantör. Man hade lärt

smida järn, att garva skinn, slögda redskapen av trä jämte det mesta av de verktyg som behövdes vid ett jordbruk. Fruntimmren tillverkade vad kläder som behövdes till familjen, undantagandes den högtidsdräkt som användes vid barnlop, begravningar m.m. För att kunna tillverka yllekläder måste man hava får och för att tillverka linnekläder planterade man lin. Att plantera lin och bereda detta till garn och vävnader ingick årligen i varje jordbrukarefamiljs sysselsättning. Sättet sättet för linets sådd, skötsel och beredning skall jag återkomma till en annan gång.

Vid början av bebyggelsen och så länge det var mycket lite folk å platsen fick var och en tillverka nödiga saker till sig själv, det lönade sig inte för en yrkesman att driva en enbart sysselsättning. Det man inte kunde tillverka själv fick man byta sig till av en annan. Handelen som förekom skedde vid årligen förekommande marknader. Där samlades yrkesmännen med sina varor och dit kom jordbrukaren med sina varor och tillbytte sig andra i stället. Den som var i besittning av gällande mynt tillhandlade sig varor för dem. Men mynten voro sällsynta bland allmänheten. De varor som mest behövdes av jordbrukaren var spik som smiddes av smeder och såldes i vikt, (pund) liar och skärar för slåttern och sädesskörden. Årderbillar, brynstenar för liarna och yxor kopparkärl, lerkärl m.m. Träslöjden var mycket utbredd och jordbrukarna själva tillverkade nästan allt vad de behövde av trävaror. Möbler, lagkärl, åkerbruksredskap, vagnar, gödselgrepar, skoffor, måttkärlen, redskapen för linberedningen m.m. allt sådant tillverkades hemma av trä i nästan varje bondgård. (Men eftersom folkmängden ökades och penningen mera kom i bruk lönade det sig för yrkesmännen att specialisera sig var och en för sitt yrke. I stället för att det var 2 till 3 smedjor i en by (var och varannan bonde hade egen smedja) blev det nu endast en som smiade åt alla som ville hava smideshjälp. Likaså med garvaren

skräddaren, sömmerskan och skomakaren m.m. Smeden och garvaren flyttade sedan till allmän plats och trafikerad landsväg för att få mera kunder. Skräddaren, skomakaren, sömmerskan, tunnbindaren och träskomakaren voro ej så beroende av läget emedan de utförde sitt arbete å stället i bondehemmen. När jag var barn och ända till så länge far levde och ägde gården så kom dessa yrkesmän hem och då fick man hava materialer tillreds så att det kunde beredas färdiga saker för minst ett år i förväg. Alla i familjen skulle då få sitt färdigt. Jag minns såväl att när träskomakaren kom så hade han i regel en yngre pojke med sig som gick som lärling och då färdigställdes minst 3 par träskor till mans och dem som gick i skolan behövde helst 5 par. Dessa tjärades i båda ändar och förvarades sedan å en vind för torkning och togs vid behov. När skomakarna kom så var de 4 - 5 stycken. Först mästaren själv, minst 2 gesäller och en eller 2 yngre pojkar. Den yngste i facket gjorde becktråden och passade upp med varjhanda, han kallades beckrispapojken. Skräddaren kom ofta ensam men ibland hade även han en yngre lärling med sig, en egen son eller någon som ville lära skrädderiyrket, likaså med sömmerskan, ibland kom hon ensamt, ibland hade hon biträde med sig. När tunnbindaren kom voro de alltid 2 stycken. Det var ett hårt och tungt arbete och de behövde vara två för att hjälpas åt.

[Vid mitten av 1800 -talet började man att intressera sig för att barnen borde undervisas att läsa och skriva. Innan denna tid fanns det knappt någon som kunde skriva bland allmänheten. I Ojamåla var en båtsman som tjänstgjorde vid flottan i Karlskrona, han hade som yngling gått i skola i Karlshamn och fått lära sig räkna och skriva. Han åtog sig att undervisa barn i bygden. Barnen samlades i bondgårdarna, några dagar på vart ställe och flyttade så från den ena gården till den andra. Min far som var född 1835 hade lärt sig läsa, skriva och lite räkning av honom. Min mor som var född 1844 hade ej gått i någon skola, hennes föräldrar tillät ej sina barn att gå till skolan fastän då hade församlingen gått ån för undervisning, byggt skola och lejt lärare.]

Mors föräldrar hade lärt sina barn att läsa såväl innanbok som utan. Mor läste mycket bra i vilken bok som helst och katekesen och en stor del av psalmerna kunde hon utantill och repeterade felfritt. Som konfirmand hos prästen var hon med de bästa, därför kunde föräldrarna inte tvngas till att låta barnen gå i skolan. Skriva eller räkna kunde hon inte. Min farbror Nils som var född 1841 hade först gått hos båtsmannen och sist en termin hos en vikarierande men utexaminerad ung lärare.] Före och omkring denna tid förekom en del handel av s.k. knallar d.v.s. vandrare personer som hade sina varor i en säck som bars på axeln och ryggen. Någon av dem hade till och med häst och vagn. Varorna voro avpassade för familjer på landsbygden och bestod av allt möjligt. Som ung minns jag särskilt fjäderknallen som sålde fjäder till bolstrarputor han hade häst och vagn och kom regelbundet varje år. Före jämnvägarnas tillkomst bestod samfärdseln med vagnkörslar på vägarna som tillkommo efterhand. Holländarevägen blev anlagd av holländare som ägde järnbruk i Småland vid Ålshult och Huseby och som dessutom voro köpare av trävirke. Min mor var barnfödd i Högaböke, en gård invid denna väg, hon berättade att stora foror från Småland upptill 15 - 25-talet skjutsar kommo i sällskap till och från Karlshamn. När de körde till Karlshamn kommo de till Högaböke vid kvällen och bad om plats för en del av natten. Dragarna som bestodo både av oxar och hästar ställdes å gårdsplanen och däromkring, själva fick de ligga på golvet i bonistugan bäst de kunde och när de hade vilat en viss tid så spändes dragarna för vagnen och de fortsatte mot staden. Vid de större vägarna var det upprättat gästgivaregårdar med ett visst avstånd mellan varje. Dessa gästgivare hade skyldighet att tillhandahålla resande mat och rum samt beordra hästar för skjutsar till närmaste gästgiveri. Vid dessa gästgivaregårdar fick vem som ville köpa mat, traktering och spritdrycker och blevo fördenskuill flera av dem svåra ställen att passera för dessa färdeskjutsar. Køllegårdens gästgivaregård var illa beryktad och ofta uppstod det

trassel och slagsmål där och särskilt var det ett spänt förhållande mellan smålänningar och blekinger. När de förut nämnda Smålandsbygderna voro färdiga för hemfärd så samlades alla i ett sällskap för att hålla samman och komma lyckligt förbi en sådan plats som Möllegården.

Innan mossarna odlades var det huvudsakligen korn och råg som odlades, tröskningen skedde för hand med slagor (plejlar) vid torpställen var det endast 1 man på logen vid mindre gårdar var det alltid 2 man och vid större gårdar voro de 4 man på logen. Det var ett tidsödande arbete och i november - december och januari månader var det ett ständigt dunkande å alla logar från kl. 3 - 4 på morgonen till mörkt på kvällen. När mossarna blivit odlade började man odla havre och denna var svårare att tröska och partiet blev ju nu mycket större varför man vid större gårdar började tillverka tröskverk som drogs medelst en vandring som kördes runt av hästar och oxar. Dyliga tröskverk voro i bruk på flera gårdar i min barndom. Dessa tröskverk såväl som vandring voro gjorda nästan uteslutande av trä. Såväl ställning som hjulen voro av trä med tråkuggar, endast dubbar för axeländarna voro av järn, spindeln som tröskade var av trä vars tråslågar voro beslagna med järnskenor. Till dragkraften för sådant verk behövdes tvenne par ökar t.ex. ett par hästar och ett par oxar. Omkring 1880-talet utkom det nya smärre tröskverksom tillverkades vid järnbruken dessa voro tillverkade mera av järn, ställningen var av trä men alla hjulen och rullen var järn. Å rullen eller trumman voro järnstift eller korta järntenar fastsatta och ovan till var en brygga med likadana stift fästade. Kärven släpptes och pressades emellan dessa stift och säden repades från halmen. Dessa verk arbetade lättare och ett par hästar orkade draga det medelst en ny vandring som var av järn. I början drog man dessa tröskverk med handkraft. 4 man som drog verket runt med tvenne vevar orkade draga det men det var ett tungt och svårt arbete och man övergick snart till hästar med vandring. Samtidigt övergick man till att rensa säden från agnar medelst harpa förut

hade man för att få säden ren måst kaste den medelst en mindre kast-
skoffa från den ena ändan av logen till den andra. Vid sådant kastande
flög den tyngsta säden längst bort och den lättaste något mindre. Ag-
narna stannade å halva vägen. Men det var ett tidsödande arbete. [Från
1875 och 80 talen började bättre redskap utkomma av varjehanda slag.
Före 1850 fanns inte sågklingor för skogsarbete. Träden fälldes med
yxor, även avkapningen av träden till såväl sågstockar som ved måste
ske med yxor. Min farfar arbetade som byggnadssnickare när han var ung
han hade en del verktyg men av ganska primitivt slag, några sågblad,
mycket primitiva, den största delen av järnverktygen var gjorda för han
av smeder. När far var ung 10 - 15 år så fick han ett såg av farfar
för att kunna såga av veden som skulle säljas i Karlshamn. Detta såg
hade farfar tillverkat av en avbruten sågklinga som förut använts till
att jämskära ändarna å de upptimrade väggarna vid husbyggen, det var
ganska tjockt och styvt och sen fäste han ett handtag vid ena ändan
och kunde använda det som en vanlig svanssåg. Farfar kunde fila och
hålla det vasst och det var lättare att såga av veden än hugga av den.
Min farbror Nils som var född 1841 berättade för mig att han som yng-
ling var sågaren vid bysåget behjälplig med sågningsarbetet, vilket
till största delen bestod uti att med en vass yxa jämhugga stockän-
darna innan sågaren kunde börja sågningen av dem. De voro avkapade
medelst yxa och voro mer eller mindre äjämna i ändarna, somliga
mycket illa huggna.] När jag var ung pojk så fick jag alltid hacka
sönder gödseln i gödselstaden innan den kunde lassas och sedan strös
på åkern, som skedde med trägrepar. De första järngrepar jag såg hade
far köpt å Ryds marknad och de voro smidda av vamliga smeder. En sådan
grep hade endast 4 horn som voro ganska kort^a och grova. Skaft av trä
fick man själv fästa på den. En sådan grep var inte mycket bättre
att arbeta med än en bra trägrep. Men vid 1885 - 90 talen såg jag de
första Amerikanska 5-horniga stålgreparna och den som har arbetat
med bådadera sorter vet skillnaden. Med en sådan ny grep kunde en
man göra mer än tre man förut. Efter denna tid började bättre redskap

att tillhandahållas av handlarna som nu började affärer vid stationer och allmänna platser. Plogar, årdar, harvar, liar, yxor m.m. voro nu tillverkade vid fabriker som specialiserat sig för de olika redskapen. Naturhushållningen hade upphört och penningshushållningen var genomförd. Banker som penningförmedlade hade ej funnits förr. Då fick den fattige bonden låna sig fram av en annan som var i besittning av pengar vid sådant lån lämnades som säkerhet en skuldförbindelse, revers, med utfäst ränta, i regel 6%. Sådana personer som kunde lämna lån till de behövande blevo mera rika emedan räntan var hög. Men behovet hos de flesta var allmänt om beloppet ej var stort så var det så många fler som behövde hjälp och många bäckar små gör en stor å.

I norra delen av socknen var en rik bonde som hade bra gård, bränneri och många möjligheter att skaffa inkomster. Till honom kommo de hjälpsökande och lånade pengar. Det sades om honom att han hade lämnat så mycket lån till bönderna och inteckningar i deras gårdar så han kunde åka till kyrkan (2½ mil) på egen jord. Kom man till honom och han inte hade pengar tillreds så fick man överta ett parti brännvin och lämna i Karlshamn på hans räkning. Betalningen för brännvinet betalades genast med revers av låntagaren som sedan i sin tur fick pengarna i Karlshamn. För att bliva hjälpt fick låntagaren köra brännvinet utan körlön. En sådan person blev rik och kunde lämna sina barn stora hemgifter. Småbönderna voro i regel mer eller mindre fattiga men voro mycket rädda för skulder för det var svårt att kunna betala dem. Efter delningen av gårdarna hade man allmänt gjort stora uppoffringar för framtiden, byggt nya hus, nya odlingar, nya vägar, nya gårdsgårdar, nya redskap. För att tala med moderna uttryck så hade man gjort stora investeringar och inga banker fanns att låna pengar av. De första lånen i Hypoteksbanken i Växiö från denna trakten äro tagna omkring 1860-talet, kanske något före, men voro sällsynta till att börja med. Det var ju inte alls något märkvärdigt att bristen på pengar och rörligt kapital var stort bland bönderna under sådana förhållanden. På grund

av jordens dåvarande grunda bearbetning var grödan mera utsatt för torkan och slog vid sådan fel och blev mindre. Även höskörden på ångarna blev då mindre, någon konstgödning var ej uppfunnen, betet i hagarna led ju vid torka, fodret till kreaturen blev knappt och djurens antal måste minskas. Alla ville sälja djur och lite köpare fanns sådana år. Därför sjönk kreaturspriserna med till mycket lågt pris. Men hade man ej foder så måste man sälja eller slakta. När det sedan året därpå blev bättre foder så blev kreaturspriserna höga, då hade man inga att sälja och de som behövde fick betala högt pris. Att köpa foder på den tiden från andra delar av landet gick ej då inga jänvägar fanns. De äldre berättade mycket om två år efter varandra som allmänt benämndes de svåra åren. Det var åren 1867 och 1868. Då måste till slut blandas bark i brödet. Jag har hört av många som hade upplevat det hur svårt det blev till slut för en stor del av de fattiga stackarna som fanns på den tiden. Bönderna själva hade ingenting att lämna från sig. Jag minns även som ung pojke att å vinden över stugan låg en söndrig säck eller matta tillverkad av linnebast. Denna bastsäck var kommen från Ryssland full med mjöl, den var köpt i Karlshamn av handlaren som importerat mjölet från Ryssland under de svåra åren, men det var ej användbart till människoföda talade far och mor om. Det var sammanbränt i hårda klumpar och luktade illa, det gick ej att baka bröd av det. Jag minns ej om svinen fick det eller det fick användas till att dryga ut bättre mjöl med. Antagligen hade det förstörts under frakten på sjön. Såväl fars som andras berättelser lydde.

År 1867 var en ihållande torka här i Blekinge och Småland och efter vad jag läst sträckte den sig över stor del av Sverige. Kornet å åkrarna blev förtorkat och far så kort så att man ej kunde skära de med skärer och axen hann ej utbildas till kärnor eller korn på den största delen av åkern. Far slog av det med lien och räfsade samman det som ²här och var ej lönt tröska det. Grannen som hade större gård lät folket flycka upp det med rötterna och band det i kärvar. Men karlarna

som skulle tröska det med slagor orkade knappt hålla ut för rök och damm. När det nu blev ont om bröd sparade man in på lejd arbetskraft emedan alla arbetare alltid hade kosten där man arbetade. Folkvägden hade ökat betydligt och brödsäden räckte inte till för alla av den årliga skörden här i skogsbygden under vanliga år, mycket mindre vid missväxt. Några järnvägar fanns ännu inte i Blekinge och det var brist överallt. Det kom en del korn från Skåne. Det var smärre segelskutor som hade korn med sig. Men den slutsåldes så fort så att den som inte var tillreds blev utan. På samma gång blev det någon sorts penningkris, det gick inte att sälja virke, bräder eller plank till något vanligt pris. Man misshandlade värvaran och fick man ej det för billigt pris köpte man ej. Arbetsfolk och fattiga personer med stor familj blev det mycket svårt för. Det första året fick det väl an, man slaktade av djuren. Potatisen fick ersätta brödet och småsillen (strömmingen) var det gott om, och de som hade lite kvar från föregående år fick ju hjälpa varandra. Men värre blev det nästa år 1868. Torkan var inte så svår som föregående år men istället inträffade det mycket stark frost mitt på sommaren. En stor del av rågen frös bort. Även potatisen visnade bort av frost och torka. Detta år blev värre än det första. Några lager från föregående fanns ej och bönderna varken ville eller kunde leja för något extra arbete. En vanlig arbetare begärde endast maten för sitt dagsverke. Havren fick nu tillgripas och bakas till bröd. Man plockade växter å marken och kokte välling av. Även bark användes till att utdryska brödet med. Mycket arbetsfolk kom vandrande å vägarna från Småland och sökte efter arbete i Blekinge. De tog gärna arbete blott de fick maten. Jag har hört många berättelser av de som själva var med om nöden och svårigheterna. Det bleve för långt att berätta och trötande att upprepa dem, men några vill jag berätta för efterkommande. Far hade övertagit gården och det var endast 3 personer och 1 litet barn och å gården fanns inga torpare, så de hade det lättare med matförhållandena än de flesta. Men grönngården som var mycket större och

hade några torpare, som hade flera barn de var värre ute för det ingick i folks rättsmedvetande att bonden borde hjälpa och vara ansvarig för sina underlydande. En av dessa torparflickor berättade att hon var störst av 4 syskon, den minste levde av moderns di, de lämnades hemma ensamma och i huset fanns ej något ätbart. Fadern var byggnadsarbetare och sjödjukkunnig, han skaffade sig för det mesta arbete, även om det var långt från hemmet. Men modern hon hade ingen annan utväg än att gå fram till gården och ^(cultiva. / So field) låta taga det lilla dibarnet med till modern som fick lämna det sin mat. Husbondeflocket som visste hur allt stod till lät då även de tre övriga barnen äta sig mätta och sen blev det inte mer mat den dagen. Nästa dag fortsattes på samma sätt. Samma person berättade att en gång när de inte fått någon mat på länge så sände fadern dem till sin farmor med ett ärende att låna ett verktyg, de fick gå allesman. De kom och uträttade ärendet men farmor förstod deras rätta ärende och bad dem stanna och letade fram mat till dem. Berätterskan mindes att farmor sade till dem, nu skall ni äta er mätta men ni får äta lite bröd men mycket sovel. Byns båtsman berättade att han och en arbetskamrat hade inte haft något arbete eller förtjänster på länge och de båda beslutade att gå och höra efter arbete. De gick från gård till gård och frågade efter arbete. Vi bad vackert om arbete och omtalade hur illa vi hade det ställt, själv hade de inte fått någon mat och för barnen och hustrun hemma var det likadant. Vi hade varit på ett 20-tal gårdar men var vi kom lydde svaret likadant. Vi kan inte ta mot mer folk vi har inte mat själva och inga pengar. Det var nu på kvällen och hoppet om att få hjälp var tagit slut men de skulle nu på hemvägen gå förbi en gård i Högaböke. Min mor var barnfödd i gården och hennes syster var matmor där. Men den nye ägaren var kommen dit från södra Blekinge, han var barnfödd på en bondgård vid havskusten och var för dessa karlar en främling och därför tänkte de han känner oss inte där för lönar det sig inte för oss att fråga honom efter arbete. Men nu på hemvägen gick de in där också. De omtalade sitt ärende och talade om

hur illa ställt de hade och att de hade varit överallt och tiggat om arbete men ingen hade kunnat eller velat hjälpa dem. Ägaren bad dem säga sig och frågade dem vad arbete de tänkt sig eller vad de brukade arbeta med. De svarade att de voro villiga att göra vad arbete som helst som kunde fordras vid en bondgård bl.a. voro de vana vid att lägga stengärdesgårdar och de skulle arbeta billigt blott de kunde förtjäna till födan. Under tiden satte moster fram mat till dem och när de ätit sig mätta gick ägaren red dem ut i skogsmarken och där besåg de tillsammans en gärdesgård omkring en nyodlad mosse och den kunde de få lägga utav sten. De begärde accord och erbjöd sig att lägga en bra stengärdesgård för 67 öre famnen och då skulle de själva skaffa fram stenen, bryta upp och vältta fram den och bära fram de mindre. Men till början behövde de bröd eller mjöl som de ville betala eller avräkna som betalning vid uppgörelsen. Detta fick de löfte om och när veckan är slut skall ni få era pengar. Nu gick de hem mätta och glada och med nytt mod. Dagen därpå började de sitt arbete och när veckan var slut kom ägaren och skulle se hur mycket famnar de lagt. Så fick de besked att, ja jag har ju pengar med mig men vill ni gå fram till gården när ni slutat i kväll så skall ni få småsill med erhem, för jag har varit i staden i dag och småsillen var billig i dag. Det var de tacksamma för och när de kom fram till gården så fick de äta sig mätta och fick pengar och var sin korg med sill hem och då voro de så belåtna med livet som aldrig förr. Jag har många gånger sett denna stengärdesgård och då tänkt på arbetarens berättelse men jag har också observerat att den första veckans arbete är inte så bra som den senare delen. Den första veckan tänkte de nog på det billiga ackordet och att vi behöver tjäna något också. Men efter den goda behandlingen av ägaren så vinnlade de sig om att göra en stor och vacker stengärdesgård. Från denna tid härstammar berättelsen om mjölnaren som tog 5 fjäringar för det han malde en skäppa korn. En person tog en skäppa korn med sig till en mindre kvarn vid en större bäck för att få den malen med sig.

hem. Mjöl'naren träffades inte hemma och mannen med kornet lämnade säcken i kvarnen för att gå dit dagen efter. Mjöl'naren och hans familj var utan bröd och själv var han ute i bygden för att uppbringa någon säd till bröd, men när han kom fick han ingen hjälp. När han kom hem på kvällen stod det en mindre säck korn i kvarnen och detta var ju som en räddande ängel, han malde kornet och tog det mid sig in och det blev gröt och resten blev tillsatt för bakning. Om morgonen kom ägaren till kornet för att hämta hem sitt mjöl men då fanns det ingen säck i kvarnen. Det hade helt enkelt stulits. Mjöl'naren som inte hörde till de samvetslösa eller ärligaste människorna hade naturligtvis inte sett någon kornsäck. Han hjälpte till att leta efter den men utan resultat. Men mannen som förlorat sitt korn behövde ju bröd han skaffade en ny skäppa korn och kom och ville ha malet med sig hem. Detta fick han men mjöl'naren tog då i tull 1/4 av denna skäppa. Således hade han tullat 5 fjärdingar å en skäppa korn.

[År 1874 invigdes Karlshamn - Vislandajärnväg och nu blevo frakter och förbindelser bättre, skogsprodukter och ved kördes till stationen och handlare bosatte sig där och det blev lättare att såväl sälja som köpa. Nu började man få avsättning för ved. I Karlshamn fanns vedhandlare som köpte ved av björk och bok och sålde den till Bornholm och även till Skåne. Veden lastades å smäggre segelskutor och sändes i väg till avsättningsorten. Efter denna tid blev det stor avsättning med ekbark. I Ryd fanns en man som köpte bark och exporterade den till Tyskland m.fl. länder. Han bygde magasin för barken vid stationerna och där mötte han upp en gång i veckan under sommaren och tog emot bark å utsatt dag och då var det stor trafik, ett 50-tal skjutsar var ingen ovanlighet. De som hade nära att köra gjorde tvenne resor för dagen. Priset å vacker ekbark var 5.-- - 5.50 kr pr 100 kg. den skulle då vara hackad och fri från mosså och torr. Arbetaren som flådde och hackade barken hade i regel ungefär 2 kronor för arbetet. Bonden skulle köra all körseln.]

Vid 1875 - 80-talet blev en svår kris för brännerierna, en del av dem nedlade driften, några gick konkurs. Efter denna tid började man göra stärkelse av potatisen och nu byggdes en stor del stärkelsefabriker, först mindre men efter hand ökade man till större genom att man bildade föreningar. I västra Blekinge fanns ett stärkelsebruk vid varje större gård eller by. Potatisodlingen utgjorde nu en stor näringsgren vid jordbruket men priserna på potatisen växlade mycket mellan de olika åren. Då det ett år kunde vara bättre betalt så kunde nästa år vara mycket uselt betalt. Det ena året kunde priset vara 3 - 3.50 kr pr hektolitern då nästa år blev priset 1.50 kr pr hl. Åren 1887 1888 voro tullstridens dagar. Tidningar kämpade mot varandra, likaså människorna vid samkväm och när de träffades samman. Rågen var nu mycket billig. Ett lispunhå råg, 3,5 kg, kostade 75 öre och framställningskostnaden var inte billig. Maskinerna voro ännu ej införda och svedjelanden fortgick ännu fastän man kan räkna med att de voro i upphörande.

Från denna tid härstammar de politiska skiljelinjerna och de olika åsikterna. Förut var talet bland allmänheten ett annat uttrycksätt. Var det dåligt år med dålig handelsbalans, man fick lite betalt för det man sålde och betalade mycket för det man måste köpa så var det Kungen som fick skulden. Det är så dålig kung. Var det tvärt emot allting gick bra, ja då var det en bra konung. Nu var läskunnigheten allmän och man började intressera sig för tidningar. I Karlshamn fanns två nyhetstidningar. Karlshamns Tidning och Karlshamns Allehanda. Det första jag minns om dessa är att far tillsammans med 3 andra bönder i byn hade Karlshamns tidningen gemensamt. En tidnings ex. i veckan. Karlshamns tidningen var mot tull men Karlshamns Allehanda skrev och ville hava tull. Far var mot tull men några av de övriga ville hava tull. Och när de nu ville ha Karlshamns Allehanda gick far ifrån och behöll Karlshamns tidningen. Men prenumerationspriset var 5 kr pr år och det tyckes far var för dyrt att hålla tidningen själv och så upp-

hörde han med tidningen. Men någon tidning skulle han ha och så prenumererade han på Aftonbladet, den kostade 1,25 för året. Verkan av tiffningarna på den tiden vill jag karakterisera som en föredrags-hållare en senare tid yttrade. Om man tar ett tomt korvskinn och stoppar det fullt av frihandelsinnamäte (liberalt) så har man en frihandelskorv (liberal). Stoppar man det fullt av tullinnamäte (höger) så har man en tullvänlig (höger) korv. Tullstridens vågor gingo höga vid sammankomster, begreivning eller gästabudssamlingar var man högt i tagen och ingen ville giva efter. Far var ingen stridens man, han undvek och teg hellre än gav sig in i debatten, men jag minns något av hans uttryck. Dessa småbönder de skrika på tull på spannmålen men om jag kommer till dem och vill köpa en säck mjöl så ha de ingen att sälja. I riksdagen avgjordes striden med seger för tullvännerna, men efterverkningarn på denna strid kan spåras långt fram i tiden. Arbetaren fick betala extra skatt till bönderna därför att de behövde bröd. Vid denna tid började stenhuggerirörelsen och här i Blekinge var det gatstenstillverningen som blev mycket omfattande. Största delen av stenen såldes per export till grämmande länder. Särskilt Tysklandtog mycket sten. Flera köpare började köpa sten, man konkurrerade om varandra och arbetslönen gick uppåt, Flera köpare kontraktade till sig bergsrättigheter och lejde arbetare å accord. Andra köpte stenen färdig av den som kunde skaffa sådan. Därför blev det rikligt med tillgång på arbetsförtjänster och särskilt de yngre pojkar och män som inte voro bundna av sina dagsverken som torpare kunde nu förtjäna pengar. De kunnigaste och skickligaste gjorde stenen färdig och förtjänade mest. De yngre ovana arbetade åt de förra med att slå kilhål och gräva och göra grovarbetet åt dem och borra hål i stenen. Allt arbete avlöndes medelst accordspriser, vilket intensifierade arbetet och de som hade större förmåga tjänade mycket pengar. Men på samma gång minskades arbetarstammen hos jordbruket och arbetslönen steg i samma takt som den ökade vid stenhuggeriet. Nu fick en bonde

son behövde leja en dräng för året betala flerdubbelt mot förut. Jag minns att ett slätterdagsverke av en man förut gällde 67 - 75 öre och maten för ett 12-timmars arbete, nu blev det 1.50 och maten för ett 10-timmars arbete. Förut hade arbetsgivaren kunnat vara despotisk och hårdhänt, nu blev det motparten som kunde ta skadan igen. Spritdryckerna voro billiga och tillgängliga för alla. De flesta gästgivare med spritförsäljningsrättigheter hade upphört med några fåans kvar. Stenhuggarna som bestod mycket av ungdom och oansvariga element började suppa och förstöra sin arbetslön på spritvaror. När man fått ut sin avlöning så skaffade man sprit och öl tillhandahölls av ölutkörare vid vägarna överallt. Första veckan efter avlöningen festade man för att sedan sista veckan före avlöningen arbeta så mycket värre. Vid festliga tillfällen samlade man sig i större lag och grupper och gav sig gärna ut på vägarna för att antasta bönderna som voro körande till och från staden. Bönderna hade man stort hat till, dels kanske arbetarna själva eller deras föräldrar hade blivit mer eller mindre väl behandlade och dels fick man betala tull till de förbannade bönderna och här gällde det lika för alla, skyldig eller oskyldig det kvittade blott de voro bönder. De körande som ville förevara sig och ej orkade fick stryk. Fanns det sprit i vagnen tog man det med sig, andra varor kastades i diket. Det blev en farlig tid att köra till staden för den ensamme. Körarna fick också sammansluta sig i flera stycken för att skaffa sig respekt och många gånger blev det stora slagsmål. Ordningmakten som bestod av kronofogde, länsman och fjärdingsmän stodo maktlösa och kunde ingenting göra. Man fick leja ridande polis för att avpatrullera vägarna och dessa sätte sig ganska snart i respekt, dem tog i med hårdhet och fasthet genast, vilket var nödvändigt för att få respekt. Jag mötte själv som körande dessa båda ridande poliser med en, ja t.o.m. tre stycken halvfulla vildbasar med händerna bundna ganska högt mellan hästarna och då dem med ganska jämt trav fick följa med till Ka lshamn och inburas i arresten. Det sådes även att de allra

Värsta som ingenting annat hjälpte på fick extra avbasning i enrum. Dessa ridande poliser kunde förflytta sig ganska fort och uppstod någon folksamling och bråk kunde poliserna underrättas medelst telefon och voro framme å platsen innan man visste av det. På kortare tid än två år hade vägarna blivit farbara för fredlig trafik.

I slutet av 1800-talet började dels genom tidningsartiklar och dels genom Folkhögskolan och Lantmannaskolor spridas upplysning bland jordbruksbefolkningen om jordbruksskötseln och även husdjursskötseln. Man påvisade användning av kostgödningens som nu var kommit i marknaden. P. J. Rösjö var en man som genom föreläsningar, föredrag och jordbrukarkurser agiterade och uppeggade jordbrukarna till intensivare skötsel av jord och husdjur. Han upprättade egen lantmannaskola och erhöll belöning av staten som beviljades extra av Riksdagen. Han blev allmänt utropad till Jordbrukets Apostel, han gav ut en tidskrift med namnet Svea.

Under 1800-talets sista skede upphörde svedjelanden. Mossorna voro nu till stor del odlade. Växels bruket å den odlade jorden infördes. I stället för korn som förut varit huvudslaget av säden blev nu rågen och havren huvudparten. Nu började odlingen av klöver och gräs införas i skiftesbruket. På grund av åkerarealens ringhet var ej haltråda införda, istället odlades potatis. Ett skiftesbruk som mycket användes var: första, andra och tredje året klövervall med timotej, varefter tredje årets vall plöjdes genast efter slåttarna och besådes med höstråg, således fjärde året, det femte året odlades potatis sjätte och sjunde åren vårsäd, något olika på mosse och åker. Slätterängarna som börjat växa igen med buskar och skog var nu så försämrade så det betalades sig inte att slå len längre. Arbetslönen var för dyr och höet som erhöles blev sämre. Oxarna voro nu ersatta med hästar, redskapen tillverkades nu mestadels maskinmässigt vid fabriker. Även för kvinnorna i hemmen började en ny tid. Spinnarier och väverier hade börjat byggas och ullens av fåren kunde man nu byta och få ullgarn med det samma.

Nu kunde man köpa bomullsgarn att använda i stället för lingarn. Spinnrockarna permitterades först, men efter hand upphörde även hemvävnaden i den största delen av hemmen. Nu var det istället några som specialiserade sig på att de icke gjorde något annat än vävde, särskilt drällsdukar och linnevävnader, mattor m.m. För att underlätta matlagningen inmurades järnspisar i köken som nu också blevo varmare om vintern. Tyger till kläder tillhandahölls nu av handlarna och skräddaren och dylika yrkesmän besatte sig nu i tätbebyggda orter och nu fick man komma till dem med det material man ville ha till kläder, skodon m.m. I stället för naturhushållning hade penninghushållning införts. I Karlshamn fanns avdelningskontor av Skånes Enskilda Bank och Kristianstads Enskilda Bank, båda med sedelutgivningsrätt, dessutom Karlshamn Sparbank. Sparbanker bildades nu också nästan i var kommun. Även Hypoteksbanken anlätades nu också, men av dem som tog lån mot inteckning. De gamla bysågen och bykvarnarna hade nu rivits bort och ersatts med bättre och modernare. 1898 revs Öjamåla bysåger och istället uppfördes ett modernare ramsåg med kantklinga. Förut fick snickaren och byggnadsnickaren kanta bräderna med yxa, efter detta kantas virket vid sågen. År 1902 sattes en hyvelmaskin in och nu fick man bräder och plank hyvlade och spantade, förut hade detta mest utföras med handkraft.

Under 1800-talet hade stora förändringar skett på landsbygden, bland dessa kan nämnas, Lantmäteriförrättningarna med följden att byarna som sådana med byförordningar och gemensamhetsäligganden upphörde varigenom varje bonde blev sin egen initiativtagare och själv bestämmande person. Husbehovsbränningens upphörande och folkmängdens förminskning på landsbygden. Naturhushållens upphörande och penninghushållningens införande. Upplysning medelst skolor och tidningar börjar utbredas även på landsbygden. Begynnelsen till bättre redskap och maskiner hade börjat. 1900-talet som kom efter skulle jag vilja kalla föreningarnas tidevarv. Istället för att förut vara sig själv nog

sammanslöt man sig nu i föreningar. Nu bildades Tjurföreningen, Häst-
ävsstaföreningar, Svinavelsföreningar m.m. Ädelsföreningar för majo-
rier, stärkelse, torvströ, kvarnföreningar, inköpsföreningar för jord-
bruket m.m. m.m. En särskild föreningslag utfärdades och trädde i kraft.
Genom dessa föreningar och sammanslutningar kunde flera åstadkomma
vad den enskilde ej kunde. Genom explosionsmotorns uppfinning och
elektrisitetens fullföljande och industriens utbyggnad blev så stora
förändringar gjorda på några 10-tal år som förut hade behövt några
100-tals år. Avsättningsorten som förut varit staden eller järnvägs-
stationen blev nu hemma vid gårdarna. Mjölken utsattes vid ett bärför-
avsett bord vid väggkanten och hämtades med bil. Skäktdjuren hämtades
vid gården. Ved och skogsprodukter hämtades vid bilväg i skogen. In-
köpta varor kommo per bil hem till gården liksom matvaror såsom kött,
fläsk, charkuterivaror och färsk sill. För persontrafik inrättades om-
nibuslinjer och vid samhällena stationerades bilar för såväl gods som
persontrafik. Elektrisk ljus och kraft tillhandahölls av Elektriska
kraftstationer som ägdes av bolag. Därför så har de flesta gårdarna
fått lyse och kraft. Telefonen är införd bland en stor del familjer.
Genom industriens utökning som kan betala hög arbetslön och folket
där får fast anställning så söker landsbygdens befolkning sig till
industrien och ~~flyttar~~ gylttar samman i tätorter då däremot jordbruksbefolk-
ningen minskar mer och mer. För småbonden med de steniga åkrarna är
arbetadagen längst och påfrestande emedan han ej kan betjäna sig av
riktiga maskiner. Men levnadsstandarden har höjts för alla.

fortsättning

Bygghuset